

El dret al servei de la regeneració política i el bé comú

Pablo Nuevo López

Professor de Dret Constitucional, Universitat Abat Oliba CEU

Un dels efectes de la crisi econòmica de la darrera dècada és el progressiu descrèdit de la política. A les qüestions específicament econòmiques, s'hi ha afegit el coneixement, per part de l'opinió pública, de nombrosos casos de corrupció i de gestió si més no dubtosa. Això ha generat la sensació que la política no és més que un mal necessari. Així, en el darrer baròmetre del CIS, la política i els polítics van ser percebuts pels espanyols com el segon problema del país, i el 31,3% dels enquestats arribaven a considerar que «els polítics en general, els partits i la política» constitueixen el principal problema d'Espanya.

No és gens estrany que, davant aquest panorama, les propostes de regeneració política prenguin un caire que podríem anomenar *antipolític*: recerca de lideratges sense trajectòria política prèvia, apel·lació a la gestió de la cosa pública amb criteris d'empresa privada, etc.

Ara bé, si atenem al significat etimològic del mot «regeneració», veurem que la regeneració no ha de consistir en la substitució de l'àmbit polític per una còpia del sector privat, sinó per una millora de la política, fent-la tornar al seu espai propi. En efecte, si «regeneració» és l'acte de «regenerar», el diccionari de l'Institut d'Estudis Catalans assenyala que regenerar consisteix a «generar, produir, de nou» o bé «renovar moralment, fer fer (a algú o a alguna cosa) un canvi radical en bé».

Per tant, la regeneració de la vida política no consisteix a fugir de la política, sinó precisament a renovar moralment la vida social, perquè l'ordenació de la vida comunitària faciliti a les persones la plena realització personal.

Necessitat i importància de la política

En la tradició clàssica occidental, la política no és únicament un mal necessari, sinó que constitueix un requisit per a la realització humana integral. Això és així perquè per al seu respectiu desenvolupament i perfecció, persones, famílies i comunitats humanes requereixen la cooperació, ja que alguns dels béns necessaris per a la plena realització

LA REGENERACIÓ DE LA VIDA PÚBLICA

humana tan sols es poden aconseguir amb altres persones, i no de forma individual o aïllada.

En conseqüència, com assenyala Robert P. George, la vida política té un caràcter perfectiu, ja que pot servir per a la perfecció de les persones i dels grups en què aquestes s'integren; i, alhora, el bé comú –el bé de la societat política– no és reductible a meres exigències contractualistes, perquè, com ha remarcat, està al servei que els membres de la comunitat puguin

«Un ordre polític basat en la dignitat humana i la llibertat personal es correspon amb el que anomenem «societat de dret privat», és a dir, una societat en què no pertoca a l'Estat decidir per l'individu, sinó que és aquest, com a subjecte autònom, lliure i responsable, qui ha de perseguir els seus propis fins».

perseguir, lliurement, els béns bàsics necessaris per al seu ple desenvolupament.¹

Aquesta tradició és recognoscible també en el nostre model d'Estat constitucional. En efecte, un ordre polític basat en la dignitat humana i el lliure desenvolupament de la personalitat es correspon amb el que la doctrina anomena una «societat de dret privat», és a dir, una societat en

què no pertoca a l'Estat decidir per l'individu, sinó que és aquest, com a subjecte autònom, lliure i responsable, qui ha de perseguir els seus propis fins. Per això, davant la impossibilitat de proveir-se tot sol de tots els béns necessaris per al desenvolupament personal, ha de cooperar amb la resta dels membres de la societat. Per tant, l'Estat constitucional es fonamenta en la cooperació voluntària entre les persones que integren la societat i que necessiten un marc legal que faci possible la cooperació.

Sociabilitat humana i perfeccionament moral

La cooperació no es limita als béns materials que l'home ha de menester per a la seva subsistència, sinó que, per mitjà de les relacions en què es basen els diversos actes de cooperació, la persona pot créixer també moralment. Seguint l'ensenyament d'Aristòtil, l'home és un ésser social, com demostra el fet que estigui dotat de paraula, no sols per aconseguir el que no pot assolir de forma individual, sinó perquè això li permet distingir el que és just del que és injust. Per tant, la sociabilitat (la vida social i política) és un factor clau en la vida moral de la persona.

Ara bé, el fet que la vida social sigui important per al floriment moral de la persona no significa que l'ordenació de la vida social generi, per si mateixa, el desenvolupament moral. L'ordre polític pot generar un ambient propici al floriment humà integral, però no pas imposar-lo coactivament. Com ha posat de manifest Robert P. George, «els béns morals, com el bé de la religió, són reflexius. Poden ser realitzats solament en i per mitjà de d'actes

lliurement elegits (o omissions). No poden ser realitzats per les persones que actuen únicament per por del càstig, o amb l'esperança d'obtenir lloances, o per algun altre motiu no moral».²

Com va assenyalar Georg Jellinek, «moralitat, art i ciència no poden ser directament produïts per l'Estat, perquè no poden ser provocats mai per mitjans exteriors, que són els únics de què disposa l'Estat; el que sí pot fer aquest és donar-los les condicions exteriors favorables en què aquestes activitats vitals es puguin desplegar». Quan l'Estat ultrapassa els seus límits naturals, només pot actuar «com un fre o com un dissolvent. Els elements essencialment productors de la cultura general d'un poble resideixen d'una manera fonamental en els individus i en la societat, no pas en l'Estat; però aquest produeix efectes socials que en una part no pas petita són inconscients i, per tant, cauen fora de l'esfera dels fins com a efectes conscients».³

Per això, la tasca de l'Estat consisteix a mantenir la convivència humana en ordre, és a dir, creant «un equilibri entre llibertat i bé que permeti a cada home tenir una vida humana digna», garantint així «el dret com a condició de la llibertat i el benestar generals».⁴

Per dur a terme aquesta tasca, l'Estat constitucional no pot ser neutre envers els valors, en la mesura en què es fonamenta en el reconeixement «del valor i la dignitat de l'ésser humà com a persona individual»; a partir d'aquest reconeixement, «aquesta centralitat no està a disposició ni del titular o portador dels drets fonamentals ni de la seva pròpia autocomprensió».⁵

Ordre polític i Dret

Una de les qüestions centrals del Dret i la política és la de com afrontar l'ordenació adient de la vida social. Si la filosofia política s'ocupa de la reflexió sobre com «coordinar i distribuir les esferes de conducta humana per a la realització universal dels seus fins, al Dret li pertoca assegurar l'esmentada coordinació establint un ordre vinculant de la convivència».⁶

Això implica que «en la perspectiva de la política, el Dret se'ns presenta com la institucionalització de l'ordre»⁷, i, atès que l'acció pròpia de la política

«Les exigències jurídiques, no degradades a mera voluntat del poderós, constitueixen el mínim ètic sense el qual no seria possible una convivència realment humana».

és la decisió sobre com ordenar la convivència, pertany a l'àmbit de les ciències pràctiques, caràcter pràctic que determina que es tracti d'una «pedagogia orientada a l'ús de la llibertat», a diferència de la tècnica, a la qual pertoca el marc del fer, i per això és una «habilitat conduent a la fabricació de coses externes, despreses de nosaltres».⁸

D'aquesta manera, en primer lloc, la contribució del Dret (i les lleis) a una bona societat consisteix a establir un ordre vinculant de la convivència, que fa possible la cooperació necessària perquè persones i comunitats es puguin desenvolupar amb normalitat.

Per poder instaurar aquest ordre vinculant de la convivència, el Dret estableix regles que modifiquen les posicions jurídiques subjectives dels membres de la societat. En sotmetre l'acció humana a regles coactives, delimita el que és permès del que és prohibit i imposa deures per garantir les posicions jurídiques de tercers.

Com assenyalava Martin Kriele, «el Dret regula deures que, si vol que siguin legítims, es fonamenten en consideracions de moral i eticitat», i cal tenir en compte que, en la mesura en què crea obligacions, el Dret forma part de l'ètica.⁹

En altres paraules: «Les exigències jurídiques, no degradades a mera voluntat del poderós, constitueixen el mínim ètic sense el qual no seria possible una convivència realment humana», de manera que «les exigències de la justícia –siguin les emanades del respecte als menors o les derivades de la institució matrimonial– generen obligacions morals que no es poden subordinar a benèvoles concessions sense greu deterioració del bé comú».¹⁰

L'establiment del mínim ètic és, així, la segona manera com el Dret pot contribuir a una bona societat.

Dret i ecologia moral

L'exercici que de la seva llibertat facin els ciutadans no és una qüestió exclusivament privada, sinó que la comunitat política depèn de l'exercici dels drets de conformitat amb el bé comú. Com que l'Estat constitucional és un Estat sectorial, «posseeix únicament una competència limitada per realitzar i garantir el bé comú»; per això té una expectativa constitucional en què l'ús que els ciutadans facin els seus drets redundi en el bé comú.¹¹ Així, en la mesura en què un bé humà es pot fer present en la vida social per mitjà de la iniciativa dels ciutadans que exerceixen els seus drets fonamentals, aquests drets apareixen com a «competència dels ciutadans per a l'establiment del *bonum comune*».¹²

En tot cas, és innegable que «l'existència juridicoconstitucional dels drets fonamentals no ofereix per si sola cap garantia que el potencial de bé comú que conté es realitzi».¹³ I és que, com diu Josef Isensee, els drets es corresponen «amb expectatives constitucionals derivades del seu exercici d'acord amb el bé comú. No signifiquen un sistema predeterminat. És més, s'actualitzen en cada circumstància de l'esperit comú. En general, aquest depèn del fet que els seus ciutadans utilitzin les opcions dels drets d'una manera coherent i responsable amb el bé comú».¹⁴

Ara bé, com ha posat de manifest Fernando Simón comentant la tradició occidental sobre política i Dret, «la relació entre vida virtuosa i comunitat política no es basa únicament en la idea que la virtut només pot germinar en la comunitat política, sinó, també a la inversa, en la idea que la justícia de la comunitat política no es pot conservar sense la virtut».¹⁵

Això implica que la moralitat dels ciutadans presenta un indubtable interès públic. Com que el fi de la comunitat política és el bé comú, una ordenació adient de la vida comunitària no es pot limitar al reconeixement i la tutela correctes dels drets fonamentals de la persona, sinó que ha d'incloure la tutela d'una *ecologia moral* que faciliti un ambient social que estimuli la pràctica de la virtut i dificulti (i, en algun cas, prohibeixi) la difusió de conductes immorals,¹⁶ amb la finalitat que les persones i les comunitats puguin, d'una manera efectiva, assolir la seva pròpia perfecció.

«Com que el fi de la comunitat política és el bé comú, una ordenació adient de la vida comunitària ha d'incloure la tutela d'una ecologia moral que faciliti un ambient social que estimuli la pràctica de la virtut i dificulti la difusió de conductes immorals, amb la finalitat que les persones i les comunitats puguin, d'una manera efectiva, assolir la seva pròpia perfecció».

Com ha remarcat Robert P. George, no hi ha accions que siguin, en la seva integritat, accions privades; en la mesura en què les accions

lliurement elegides per l'home repercuteixen en ell (pel seu caràcter reflexiu), la repetició d'accions compatibles amb els béns humans bàsics forma hàbits operatius bons (virtuts) i, a la inversa, la repetició d'accions incompatibles amb els béns bàsics forma hàbits operatius dolents (vics). Els hàbits, al seu torn, contribueixen a modelar el caràcter. Per això el professor George subratlla que tota acció humana presenta de manera ineludible una dimensió pública.

En aquest sentit, George ha desemmaskat la fal·làcia present en la retòrica de l'absència de danys a tercers com a criteri de legitimació moral de qualsevol comportament humà. Així, a tall d'exemple, en relació amb la propagació de la pornografia (activitat en què, en principi, únicament es veuen involucrats adults que consenten), George ha subratllat que la normalització d'aquesta pràctica té efectes indubtables en la capacitat dels

«La tutela jurídica de l'ecosistema moral necessari per al bé comú temporal és una altra de les formes amb què el Dret contribueix a l'existència d'una bona societat».

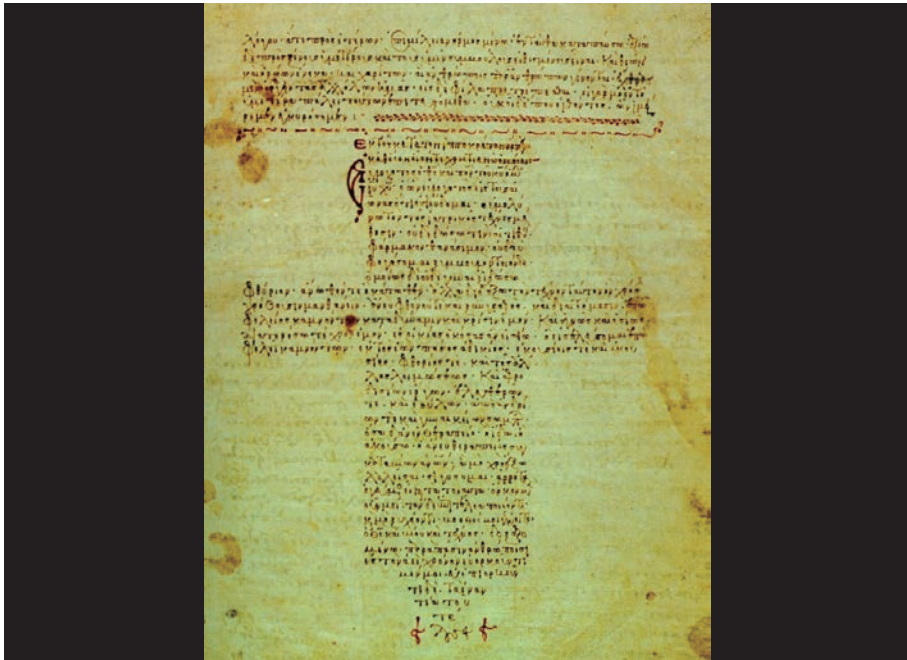
homes per entaular relacions estables i duradores, amb el consegüent dany causat als fills, que creixen en famílies trencades, desestructuració social que incideix negativament en el bé comú.

Per aquest motiu, en un dels seus assajos més famosos, el professor George sosté que, en la tasca de promoció del bé comú, l'autoritat política pot legislar legítimament sobre la moral, obligant a fer algunes conductes virtuoses i prohibint els vics que, en una societat determinada, poden repercutir de la manera més intensa en la degradació del bé comú polític. Ara bé, això no significa que calgui abandonar necessàriament la part millor de la cultura jurídica moderna, ja que és possible un ordre juridicopolític perfeccionista compatible amb el pluralisme que caracteritza la societat contemporània. En aquest sentit, perquè hi hagi una bona societat, cal lligar drets individuals i fins socials, fent possible d'aquesta manera conjugar la capacitat de la raó per conèixer la veritat i les exigències morals de la vida comunitària amb el respecte a la cultura dels drets que neix amb el constitucionalisme.¹⁷

En conseqüència, la tutela jurídica de l'ecosistema moral necessari per al bé comú temporal és una altra de les formes amb què el Dret contribueix a l'existència d'una bona societat.

Bona societat, Estat garant i Dret

Encara que una tendència habitual sigui pensar en el Dret exclusivament amb criteris de permissió o prohibició, en el context de l'Estat constitucional contemporani, que assumeix nombrosos compromisos socials, pertoca a l'ordre jurídic regular la distribució de les prestacions estatals.

Un exemple de tutela jurídica de l'ecosistema moral és el Jurament hipocràtic. A la imatge, text d'aquest jurament en un manuscrit bizantí del segle XI. Vaticà.

Això és propi de l'Estat garant, que assumeix com a tasca pròpia la tutela i promoció dels objectius de l'Estat social (fer possible la llibertat real i efectiva de tots els ciutadans, garantint que tots gaudeixin dels béns necessaris per poder tenir una vida digna de l'home), sense assumir necessàriament la tasca de dur a terme, directament, els objectius esmentats.¹⁸

Pel que fa a aquesta qüestió, cal tenir en compte que, si bé l'Estat no pot *moralitzar* directament la societat ni reconstruir els lligams socials, sí que pot optar per no destruir-los i ajudar els grups socials capaços de regenerar la societat; en aquest sentit, l'Estat no està obligat a *buidar* les seves prestacions com un fabricant de cervesa, sinó que ha de discernir quins agents privats són dignes de protecció,¹⁹ en la mesura en què contribueixen a recrear la substància ètica necessària per a l'existència d'una bona societat.

Veiem, doncs, que el Dret és necessari per a una bona societat. Però, en la perspectiva aquí apuntada, això remet, un cop més, a la centralitat de la política com a ciència arquitectònica ordenadora de les accions dels homes. I és que, malgrat totes les temptacions antipolítiques motivades per la falta d'exemplaritat dels polítics d'avui, no hi pot haver bona societat sense política al servei del bé comú.

- ¹ GEORGE, Robert P. «The concept of public morality». A: *The American Journal of Jurisprudence*, vol. 45, núm. 1, 2000, pàg. 17-31.
- ² R. P. GEORGE. *Para hacer mejores a los hombres*, EIUNSA, Barcelona, 1996, pàg. 200.
- ³ G. JELLINEK. *Teoría General del Estado*, Albatros, Buenos Aires, 1954, llibre II, capítol VIII, pàg. 186-187. Traducció de Fernando de los Ríos.
- ⁴ J. RATZINGER, «El significado de los valores morales y religiosos en la sociedad pluralista». A: *Verdad, valores, poder*, Rialp, Madrid, 1995, pàg. 90.
- ⁵ HILLGRUBER, Christian. «El mito de la neutralidad. Reflexiones acerca de la cosmovisión religiosa que está en el fundamento del Estado moderno». A: *Cristianismo, Europa, Libertad*. J. M. Barrio Maestre (ed.), Teconté, Madrid, 2017, pàg. 73 y 74.
- ⁶ SÁNCHEZ AGESTA, Luis. *Principios de Teoría política*, Editora Nacional, Madrid, 1983, pàg. 97.
- ⁷ SÁNCHEZ AGESTA, Luis. *Principios de Teoría política, op. cit.*, pàg. 123.
- ⁸ FERNÁNDEZ CARVAJAL, Rodrigo. «Notas para una crítica del conocimiento político». A: *Estudios de Ciencia Política y sociología en honor del Prof. Carlos Ollero*, Claravilla, Madrid, 1972, pàg. 105.
- ⁹ KRIELE, Martin. «Máximas para el arte de legislar». A: *La función legislativa de los parlamentos y la técnica de legislar: III Jornadas de Derecho Parlamentario*, Ediciones del Congreso de los Diputados, Madrid, 2000, pàg. 35.
- ¹⁰ OLLERO, Andrés. «Justicia y misericordia. Mínimos éticos: jurídico y moral». A: *Sociedad, Derecho y Factor religioso. Estudios en honor del profesor Isidoro Martín Sánchez*. M. Moreno Antón (coord.), Granada, 2017, pàg. 522.
- ¹¹ ISENSEE, Josef. «Libertad ciudadana y virtud ciudadana». A: *Panorama de Filosofía Política*, Konrad Adenauer Stiftung, 2002, pàg. 50-51.
- ¹² ISENSEE, Josef. «El dilema de la libertad en el Estado de Derecho», *op. cit.*, pàg. 492.
- ¹³ ISENSEE, Josef. «El dilema de la libertad en el Estado de Derecho», *op. cit.*, pàg. 492.
- ¹⁴ ISENSEE, Josef. «El dilema de la libertad en el Estado de Derecho», *op. cit.*, pàg. 500.
- ¹⁵ SIMÓN YARZA, Fernando. *Entre el deseo y la razón. Los derechos humanos en la encrucijada*. Centro de Estudios Políticos y Constitucional, Madrid, 2017, pàg. 42.
- ¹⁶ Cf., sobre aquesta qüestió, Robert P. GEORGE. «The concept of public morality». A: *American Journal of Jurisprudence*, vol. 45, 2000, pàg. 30 i seg.
- ¹⁷ GEORGE, Robert P. *Making men moral; civil liberties and public morality*, Oxford University Press, 1993. Traducció espanyola: *Para hacer mejores a los hombres. Libertades civiles y moralidad pública*, 2a edició, EIUNSA, Barcelona, 2002.
- ¹⁸ ESTEVE PARDO, José. *La nueva relación entre Estado y Sociedad. Aproximación al trasfondo de la crisis*, Marcial Pons, Madrid-Barcelona, 2014.
- ¹⁹ ISENSEE, Josef. «El dilema de la libertad en el Estado de Derecho», *op. cit.*, pàg. 521.